INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION
ISSN 2181-371X
https://sr-journals.org/index.php/ITSE

VASKULYAR DEMENSIYA BEMORLARIDA PSIXODIAGNOSTIK METODLARNING KLINIK ISHONCHLILIGI VA PROGNOZ QIYMATI

Ibodullayev Z.R., Karakhonova S.A., Ernayeva G.X.
Toshkent davlat tibbiyot universiteti Toshkent, Uzbekistan

Annotatsiya: Vaskulyar demensiya bemorlarida psixodiagnostika faqat holatni baholash emas, balki kasallik prognozini aniqlash uchun ham muhimdir. Ushbu tadqiqot VD bemorlarida test natijalarining klinik ishonchliligini va prognoz qiymatini baholashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: vaskulyar demensiya, kognitiv sfera, psixoemotsional sfera, HADS, MMSE, Integral skrening shkala-IISH

Аннотация: Психодиагностика у пациентов с сосудистой деменцией важна не только для оценки текущего состояния, но и для определения прогноза заболевания. Настоящее исследование было направлено на оценку клинической надежности психодиагностических тестов и их прогностической значимости у пациентов с сосудистой деменцией.

Ключевые слова: сосудистая деменция, когнитивная сфера, психоэмоциональная сфера, HADS, MMSE, Интегральная скрининговая шкала – IISH

Abstract: Psychodiagnostic assessment in patients with vascular dementia is important not only for evaluating their current condition but also for determining disease prognosis. This study aimed to assess the clinical reliability of psychodiagnostic tests and their prognostic value in patients with vascular dementia.

Keywords: vascular dementia, cognitive domain, psychoemotional domain, HADS, MMSE, Integral Screening Scale – IISH

Vaskulyar demensiya – bu faqat kognitiv emas, balki psixoemotsional buzilishlar bilan kechadigan murakkab kasallikdir. Yangi psixodiagnostik usullar va biomarkerlardan foydalanish diagnostika va prognozni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

So‘nggi o‘n yilliklarda demensiya global sog‘liqni saqlash tizimining eng muhim va murakkab muammolaridan biriga aylandi. Aholi umr ko‘rish davomiyligining uzayishi, yurak-qon tomir va metabolik kasalliklarning keng tarqalishi, shuningdek, neyrodegenerativ jarayonlarning yosh bilan bog‘liq kuchayishi demensiya bilan kasallanish ko‘rsatkichlarining izchil o‘sishiga olib kelmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, hozirgi kunda dunyo bo‘yicha 55 milliondan ortiq inson demensiya bilan yashamoqda va ushbu ko‘rsatkich 2050-yilga borib 139 millionga yetishi prognoz qilinmoqda. Mazkur raqamlar demensiyani nafaqat tibbiy, balki jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham baholash zarurligini ko‘rsatadi [1,3].

Hozirgi kunda butun dunyoda o‘tkir va surunkali serebrovaskulyar patologiyaning sezilarli ortishi kuzatilmoqda, bu esa miyaning qon tomir kasalliklarini dolzarb ijtimoiy-tibbiy muammo sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi, hatto "XX asr epidemiyasi" deb ham aytilmoqda [2,4,5]. Rossiya Federatsiyasida yilda 450000 dan ortiq insult holatlari ro‘yxatga olinadi, miyaning surunkali ishemiyasi bilan bog‘liq bemorlar soni yashovchi 100000 kishiga 700 dan ortiqni tashkil etmoqda [4,6,7]. Vaqtidan kechikkan diagnostika, yetarlicha oldini olish va disserkulyatorli ensefalopatiya davolashida bemorlarning kasalliklarining ortishi va miyaning funksiyalarida chalkashliklar yuzaga keladi, bu esa ish faoliyatiga va ijtimoiy moslashuvga salbiy ta’sir qiladi [8,10]. Organik zararlanishlar natijasida rivojlanadigan turli xil nevrologik simptomlar orasida kognitiv funksiyalarining buzilishi, bu esa bemorlarning hayot sifatiga sezilarli ta’sir qiladi [9,10] Kognitiv buzilishlarning turli variantlarini

nozologik farqlash masalalari, shu jumladan serebrovaskulyar patologiya bilan bog‘liq holda, ko‘p yillar davomida ishlab chiqilmoqda, ammo qon tomir kognitiv buzilishlarni aniq belgilash hali ham to‘liq aniqlanmagan, umumiy qabul qilingan tasnif va diagnostika me’yorlari mavjud emas Kognitiv buzilishning serebrovaskulyar patologiyaning ahamiyati haqida ma’lumotlar qarama-qarshiligi tomonidan keltirilgan. Epidemiologik ma’lumotlarga ko‘ra, dunyoning ko‘p mamlakatlarida qon tomir demensiyasi tarqalish bo‘yicha Alsgeymer kasalligidan keyin ikkinchi o‘rinda turadi va barcha holatlarning 20-25% ni tashkil qiladi [9,11]. Qon tomir demensiyasi kasallik darajasi 1000 nafar qariyalar orasida 1.5 dan 3.3 gacha bo‘ladi [12,13]. Amaliy tibbiyot sohasida turli xil miya zararlanishining qon tomir kognitiv tashvishlarini rivojlanishidagi ahamiyati haqida bir xil fikr yo‘q. Funksional neyrovizualizatsiya usullarining, masalan, OFEKT va PET, paydo bo‘lishi bilan nafaqat miya funksiyasining buzilishlarini erta aniqlash, balki turli xil kognitiv buzilishlarning shakllanish tartibini o‘rganish imkoniyati paydo bo‘ldi [14]. Shu bilan birga, ushbu zamonaviy metodlarning kundalik klinik amaliyotdagi o‘rni va roli aniq belgilangan emas. O‘zbekistonda hozirgi kunga qadar qon tomir kognitiv buzilishlaringizni diferensiatsiya diagnostikasida funksional neyrovizualizatsiya usullaridan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganadigan muhim tadqiqotlar o‘tkazilmagan. Qon tomir demensiyasidagi patomorfologik tadqiqotlar asosan miya tuzilmalarining va qo‘zg‘atuvchi qon tomirlarining strukturaviy zararlanishini tavsiflash bilan cheklanadi. Ammo hozirgacha miyada bo‘ladigan qaysi o‘zgarishlar qon tomirli va ularning kognitiv buzilishlarni rivojlanishidagi hissasi aniqlangan emas [14]. Kombinatsiyalangan qon tomir-degenerativ jarayondagi patomorfologik o‘zgarishlarni oddiyroq yorug‘lik va elektron mikroskopiya usullarini qo‘llash orqali batafsil taqqoslaydigan tadqiqotlar yo‘q. So‘nggi yillarda kognitiv buzilishlarni oldini olish va davolash sohasida ma’lum yutuqlarga erishilgan, bu kognitiv defitsit formatsion patogenezi ta’sir qilishga qodir zamonaviy dori vositalarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq [15]. Biroq, bugun qon tomir kognitiv buzilishlarni davolashning umumiy qabul qilingan sxemalari yo‘q, shuning uchun turli klinik-patogenetik variantlarda dori xavfini farqlovchi tavsiyalar ishlab chiqish juda dolzarbdir. Shunday qilib, qon tomir patologiyasida turli xil kognitiv buzilishlarning etiopatogenetik va klinik qonuniyatlarini batafsil o‘rganish zamonaviy nevrologiyaning muhim va dolzarb ilmiy muammosi hisoblanadi.

Demensiya bemorning hayot sifati sezilarli darajada pasayishi, kundalik hayot faoliyatlarini (ADL) mustaqil bajara olmaslik, kognitiv va psixoemotsional buzilishlarning chuqurlashishi bilan kechadi. Bu esa oila a’zolari va qarab turuvchi shaxslar uchun yuqori darajadagi emotsional zo‘riqish, depressiya va iqtisodiy qiyinchiliklarga sabab bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, demensiyali bemorlarga qarab turuvchi shaxslarning 30–40 % da klinik ahamiyatga ega depressiv simptomlar rivojlanadi.

Demensiya bemorning hayot sifati sezilarli darajada pasayishi, kundalik hayot faoliyatlarini (Activities of Daily Living, ADL) mustaqil bajara olmaslik, kognitiv va psixoemotsional buzilishlarning chuqurlashishi bilan kechadi. Shuning natijasida bemorlarda apatiya, tashvish, depressiya, xulq-atvor o‘zgarishi va ijtimoiy izolyatsiya kabi simptomlar kuzatiladi.

Ushbu tadqiqot ishida Vaskulyar demensiya tashxisi qo‘yilgan bemorlardagi kognitiv va psixoemotsional buzilishlarini aniqlashning yangi zamonaviy usullar va ularning afzalliklari yoritib berildi.

Tadqiqot maqsadi: Vaskulyar demensiyada psixodiagnostika usullarini samaradorligini baholash

Tadqiqot materiallari va metodlari.

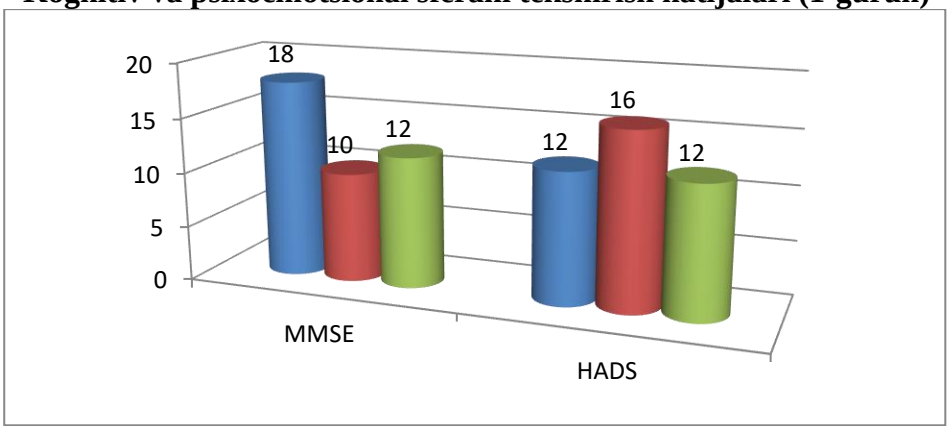
Vaskulyar demensiya bilan og‘rigan 55-63 yosh oralig‘idagi 82 ta bemor tekshiruvdan o‘tkazildi. Ularning o‘rtacha yoshi 60,2 ni tashkil etdi. Bemorlarda psixodiagnostika effektivligini aniqlash maqsadida ikki guruxga shartli ravishda ajratildi:

1-gurux: n=40 Vaskulyar demensiyada kognitiv funksiyalarni o‘zgarishlarini aniqlash uchun MMSE, emotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun HADS qo‘llanildi.

2-gurux: n=42 Vaskulyar demensiyada kognitiv va psixoemotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun vaskular demensiyada integral skrening shkalasi VDISSH qo‘llanildi.

1-gurux bemorlarda MMSE shkalasi orqali kognitiv buzilishlar tekshirilganda bemorlarda uch hil darajadagi demensiya borligi aniqlandi. Jumladan, 18 ta bemorda (40.1%) yengil darajadagi demensiya, 10 ta bemorda (33.3%) o‘rta og‘ir darajadagi demensiya va 12 ta bemorda (26.6%) og‘ir darajadagi demensiya aniqlandi. Ushbu guruxda psixoemotsional buzilishlar HADS shkalasi orqali tekshirilganda uch xil darajadagi xavotir va depressiv buzilishlar aniqlandi: 18 ta bemorda (60.1%) yengil darajadagi havotir, 10 ta bemorda (26.6%) o‘rta og‘ir darajadagi havotir va 12 ta bemorda (13.3%) og‘ir darajadagi havotir, 12 ta bemorda (60.1%) yengil darajadagi depressiya, 16 ta bemorda (26.6%) o‘rta og‘ir darajadagi depressiya va 12 ta bemorda (13.3%) og‘ir darajadagi depressiya aniqlandi (1-rasm).

Kognitiv va psixoemotsional sferani tekshirish natijalari (1-guruh)

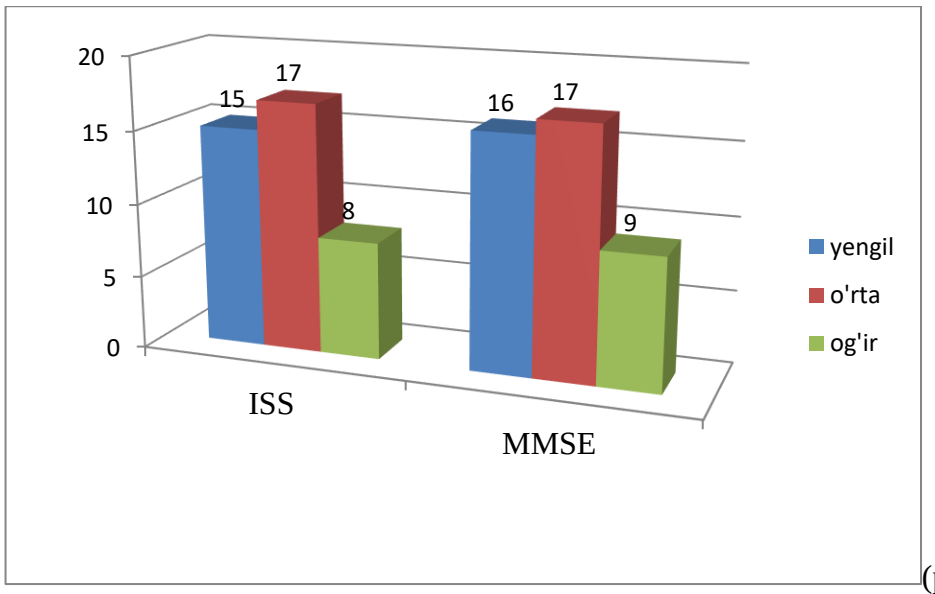

($p<0.05$)

2-guruh bemorlarda vaskular demensiyada integral skrening shkalasi orqali aniqlangan kognitiv va emotsional blok xolati bo‘yicha tekshiruvlar quyidagicha: 15 nafar bemorda (50.1%) yengil buzilishlar, 17 nafar bemorda (23.3%) o‘rta og‘ir darajali buzilishlar, 8 nafar bemorda (26.6%) og‘ir darajali buzilishlar aniqlandi. Ushbu guruxda kognitiv va psixoemotsional sfera o‘zgarishlari aloxida tekshirilib, taxlil qilinganda MMSE shkalasi bo‘yicha natijalarni ham keltirib o‘tamiz: 16 nafar bemorda (66.6%) yengil kognitiv buzilishlar, 17 nafar bemorda (16.6%) o‘rta og‘ir darajali kognitiv buzilishlar, 9 nafar bemorda (16.8%) og‘ir darajali kognitiv buzilishlar aniqlandi (2-rasm).

Kognitiv va psixoemotsional sferani tekshirish natijalari (2-gurux)

2-rasm

($p<0.05$)

Shunday qilib, test natijalari psixodiagnostik metodlarning nafaqat holatni baholash, balki kasallik rivojlanishini prognoz qilishda ham ishonchli ekanligini ko‘rsatdi. Xususan, yuqori depressiv

va xavotir ballari tezroq kognitiv pasayish bilan bog‘liq edi. Psixodiagnostika vositalari klinik ishonchliligi bilan VD bemorlarida individual davolash strategiyalarini aniqlashda yordam beradi. Prognoz qiymati yuqori bo‘lgan testlar reabilitatsiya rejalarini optimallashtirish imkonini beradi. Kognitiv va psixoemotsional testlarni birlashtirish VD bemorlarida psixodiagnostika samaradorligini oshiradi va individual reabilitatsiya rejalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Albert MS, Dekosky ST, Dickson D, Dubois B, Feldman HH, Fox NC, Hamst A, Holtzman DM, Jagust WJ, Petersen RC (2011). The diagnosis of mild cognitive impairment due to alzheimer's disease. Alzheimer's & Dementia, 7(3): 270–279.
2. Fazekas f., kleinert r., offenbacher h., schmidt r., kleinert g., payer f., radner h., lechner h. (1993). Pathologic correlates of incidental mri white matter signal hyperintensities. Neurology, 43(9): 1683–1689.
3. Gauthier s., rockwood k., camicioli r., black se, bocti c., darvesh s., hogan db, kertesz a., poirier j., legault v., massoud f. (2006). Recommendations for the diagnosis and management of vascular cognitive impairment. Canadian medical association journal, 176(9): 1131–1138.
4. Karakhonova S.A The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder, European Journal of Modern Medicine and Practice, 2022
5. Karakhonova S.A, & Ernayeva G.H. (2025). Evaluation of the effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia. INTEGRATION OF EDUCATION AND SCIENCE: GLOBAL CHALLENGES AND SOLUTIONS, 1(2), 1090–1094.
6. Ibodullayev Z.R., Karakhonova S.A., Ernayeva G.X. The effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia // Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, Vol. 1 No. 2 (2026): Shokh Articles Library, 26-30
7. Karakhonova S.A., Murodov G.H., Ernayeva G.H. The significance of the application of psycho-correction methods in the treatment of anxiety-phobic syndrome Material of The International Conference of Young Scientist “Actual problems of modern medicine” Collection of the conference materials // 127
8. Sarvinoz Karakhonova. Psychological structure of patients with anxietyphobic syndromes and the importance of the use of psychocorrective methods in the treatment//E3S Web of Conferences **381**, International Scientific and Practical Conference “Development and Modern Problems of Aquaculture” 01099 (2023), 1-19
9. Sarvinoz Karakhonova Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome // Psychosomatic medicine and general practice 2019 4, № 1 118-120
10. Qaraxonova S.A., Murodov G‘.X., Ernaeva G.X. The importance of pharmacoterapy in the treatment of psyho-emotional disorder // Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar. 2023: 375
11. Qaraxonova S.A., Murodov G‘.X., Ernaeva G.X. Xavotirli-fobik sindromda psixokorreksiya // Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar. 2023: 342
12. Динмухаммадиева Д.Р., Юсупова Г.А., Каримова Б.Н., Исроилова Н.А., Эрнаева Г.Х., Карахонова С.А. Нарушение кровообращения суставов при ювенильном Идиопатическом артрите и психоэмоциональные осложнения: обзор Современной литературы//Journal of «Circulatory Diseases», 2025(3): 42-47
13. З.Р Ибодуллаев, С.А Қарахонова Effective psychocorrection in neurotic disorder // Вестник 2022 №9 76-80
14. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома // Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №4 2021 38-40.
15. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Эффективная психокоррекция при невротическом расстройстве// Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №1 2022 53-57